

Recenze

E. a D. Sigmundovi:
POHYBOVÁ AKTIVITA
PRO PODPORU ZDRAVÍ DĚTÍ
A MLÁDEŽE

Olomouc, Univerzita Palackého 2011, 171 s.

Zámerom monografie je „*popisat základní prostředky pro dlouhodobé a krátkodobé monitorování terénní pohybové aktivity dětí a mládeže se zaměřením na hledání determinant a korelátů v její realizaci a formulovat edukačně a zdravotně orientovaná doporučení pro podporu pohybové aktivity a zdravého životního stylu*“ (s. 10). Autorov, okrem toho, že sú manželia, spája aj to, že sa dlhodobo zaoberajú výskumom v oblasti kinantropologie. Po úvode a vymedzení cieľa nasleduje 5 kapitol, ktoré tvoria jadro. Záver knihy obsahuje prehľadne predstavené závery, zhrnutie tak v češtine, ako aj v angličtine, zoznam vyše 350 (väčšinou anglických titulov) a zoznam 5 príloh, ktoré tvoria nástroje pre výskum pohybovej aktivity (PA): Individuálny záznamový list k týždennému monitorovaniu pohybovej aktivity, Medzinárodný dotazník k pohybovej aktivite IPAQ – krátka verzia, Dotazník k diagnostike vyučovacej jednotky telesnej výchovy, Medzinárodný dotazník k pohybovej aktivite IPAQ dlhá verzia a Dotazník k prostrediu a pohybovej aktivite ANEWS – časť prostredie. Orientáciu v knihe uľahčuje vecný register.

Po vymedzení cieľa kniha predstavuje vybrané činnosti a prostriedky používané pri monitorovaní terénnej PA detí a mládeže. Jednotlivé metódy sú rozdelené na objektívne a subjektívne. Medzi najpresnejšie metódy na určovanie energetického výdaja patrí dvojito značená voda a nepriama kalorimetria. Medzi subjektívne metódy patria dotazníky a záznamové listy, ktoré kniha podrobne predstavuje. Predstavuje tiež pedometry (najstarší a najrozšírejší nástroj), akcelerometry, snímače srdečnej frekvencie, multifunkčné prístroje a informačné technológie. Tak predstavenie týchto nástrojov, ako aj odporúčania k praktickému používaniu majú pomôcť orientácii pri ich výbere a optimálnom využívaní.

V ďalšej časti knihy sú prezentované konkrétne odporúčania na vykonávanie PA pre podporu pohybovo aktívneho a zdravého životného štýlu. Odporúčenia vychádzajú z týchto základných princípov (s. 41): 1. vykonávanie PA

je prínosnejšie ako nevykonávanie žiadnej PA, 2. zdravotné prínosy z vykonávania PA prevažujú nad rizikami, 3. mnohé zdravotné prínosy PA sa zvyšujú pri vyššej intenzite, častejšej frekvencii alebo dlhšej dobe, 4. zdravotné prínosy z PA sú do značnej miery nezávislé od veku, pohlavia, rasovej a národnostnej príslušnosti. Závery sú podložené výsledkami výskumov zahraničných a českých autorov. Odporúčania autorov majú edukačný a preventívny cieľ, hlavne čo sa týka civilizačných chorôb.

V nasledujúcich častiach je najprv predstavená procedúra stanovovania a interpretácie štatistickej a vecnej významnosti výsledkov (s prihliadnutím na koeficient „effect size“), dôležitá pre analýzu výsledkov výskumu (s. 47–55). Ďalej je predstavená metodika vyvinutá, overená a uplatňovaná Centrom kinantropologického výskumu FTK UP v Olomouci a prezentované výsledky z vlastných výskumov formou príkladových štúdií, doplnené výsledkami výskumov publikovaných inými autormi. Autori tiež poskytujú návod, ako pripravovať články na publikovanie v kinantropologickej oblasti.

Kniha zohľadňuje aspekty podpory pohybovej aktivity dotknutej skupiny a odzrkadľuje skúsenosti tak z praxe, ako aj teoretické a hlavné výskumné zistenia, ktoré autori nazbierali. Na záver je dobré povedať, že kniha je obohatená tak pre vedecké výsledky, ako aj pre popísanú metodológiu vyvinutú na pracovisku autorov. Štatistické analýzy a ich interpretácie zaujmú svojou precíznosťou. Publikácia môže slúžiť ako inšpirácia a pomoc pri výskume v tejto oblasti. Je príspevkom pre podporu zdravia detí, mládeže i celej populácie. Kniha bola ocenená Čestným uznaním za vedeckú monografiu rektorom Univerzity Palackého v Olomouci.

P. Tavel

R. Šikl:
ZRAKOVÉ VNÍMÁNÍ

Praha, Grada 2012, 312 s.

Studium kognitívnych procesů patřící tradičně k hlavním tématům vědecké činnosti Psychologického ústavu AV ČR. Pracovník ústavu Radvan Šikl je pak zaměřen zejména na nejdůležitější složku poznávání vnějšího světa – na zrakové vnímání. Zajímavé je například jeho zapojení do výzkumu zrakové percepce v mimořádných podmínkách simulace dlouhodobého kosmic-

kého letu, spojeného s pobytem v omezeném prostoru. Publikace *Zrakové vnímání* navazuje na uvedené zaměření pracoviště a autora a snaží se pokrýt komplexně zpracování zrakových informací od fyziologického a anatomického vzhledu do zrakové percepce přes dominující psychologickou rovinu až po aplikační sféru. Autor nezapomíná ani na evolučně komparativní východiška či antropologickou perspektivu (např. významně u vnímání barev a prostoru), ani na neurologické poznatky. Práci, spíše učebnicového zaměření, které mimo jiné seznamují se zrakovým vnímáním, je více (např. z poslední doby Orel, Facová, 2010)¹, ale svým pojetím vycházejí „jen“ z klasického biomedicínského popisu, doplněného o psychologické aspekty.

Po dvou úvodních kapitolách zaměřených na obecnější úvahy o významu a vlastnostech zrakového vnímání a popisu oka a centrálních struktur zpracovávajících informace ze sítnice je obsah knihy rozdělen na části o vnímání barev, vnímání prostoru, vnímání objektů a vnímání pohybu. Kapitola 3. je věnována barvě. Rozlišení spektrální struktury viditelné části světla nám umožňuje velmi jemně rozpoznávání vlastností objektů a je také úzce propojeno s emočním prožíváním. Autor zde čtenáři vysvětluje principy barevnosti a různé úrovně zpracování barev, vysvětluje také, jak rozlišování barev souvisí s kategorizací a označováním, tedy jazykem. Následující 4. kapitola o prostoru shrnuje pečlivě snad všechny dílčí aspekty rozlišování vzdálenosti, vzájemné polohy a prostorového vztahu mezi sledovanými objekty. Kapitola ukazuje na složitost chápání a utváření představ prostoru obecně i prostoru konkrétního. Pátá kapitola o vnímání a rozlišování jednotlivých objektů je již stručnější, ale postihuje všechny hlavní problémy. Konečně v poslední kapitole se čtenář dovídá o základních principech uvědomění si pohybu a odhadování jeho směru a rychlosti. Jak vyplývá z uvedeného přehledu obsahu knihy, jedná se vždy (u barvy, prostoru, objektové identifikace či pohybu) o komplex více mechanismů, které nám umožňují daný jev analyzovat a využít pro vyšší kognitivní funkce.

Pozitivně bych rád ocenil snahu autora o poukazování na to, že zrakové vjemy jsou jen malou částí objektivní reality okolního světa, která má pro nás určitou důležitost a se kterou takto i dále kognitivně pracujeme. Proces zrakového vnímání je kontinuální, proměnlivý a postupně

rozvíjející starší a pak další nové a nové zkušenosti. Tato různorodost nesouvisí jen s obměnou v čase, a tedy se získáváním osobních zkušeností, ale je podmíněna i kulturně a sociální zkušeností (nápadně např. u vnímání a rozlišování barev či prostoru).

Názory na to, čemu měla být věnována větší nebo menší pozornost, mohou být pochopitelně různé; vlastní obsah publikace je vždy volbou především autora. Jako recenzent práce si však dovoluji povzdechnout např. nad velmi stručným zmíněním vzniku trichromatického vidění u primátů. Pro primáty se zřejmě jednalo o tak důležitou záležitost, že se mutace umožňující dokonalejší barevné vidění objevily nezávisle na sobě dokonce dvakrát (u části amerických širokonosých opic a v počátcích úžkonosých včetně lidoopů a člověka). Podobně by bylo možné požadovat větší zdůraznění binokulárního vidění. My sice vnímáme a chápeme prostor na základě mnoha indicií, ale primárně umožňoval primátům binokulární vidění mimořádnou schopnost pohybu v prostoru ať už při různé lokomoci včetně skákání nebo při lovu hmyzu. S tímto souvisí i zvětšení mozečku – ostatně obdobně jako u dalších dvou savčích řádů, u nichž je pohyb a orientace v prostoru zásadní (byť s využitím ultrazvuku a nikoliv zraku), tedy u letounů (netopýřů, vrápenců, kaloňů) a kytovců (velryb, delfinů). Existují i hypotézy o významu této binokularity jako preadaptace pro lov dálkovými zbraněmi a při výrobě a užívání nástrojů v lidské vývojové linii (ne nadarmo je encefalizace jako celek spojena i s výrazným zvětšením mozečku).

Přestože autor neopomenul několikrát připomenout spojitost zrakového vnímání a mozkových struktur, zvláště korových, domnívám se, že moderní neurologie přináší významné vědomosti o vzájemné propojenosti těchto oblastí, a tím ukazuje skutečnou komplexnost kognitivních funkcí, ať už se jedná o koncept neurokognitivních sítí nebo zrcadlových neuronů, které by bylo možné připomenout více. Např. pro vnímání prostoru a polohy předmětů v něm máme specifické korové okrsky, dále u percepce obličeje existují paralelní mechanismy nejen pro identifikaci jedince a specifických charakteristik (pohlaví, atraktivita, symetrie aj.), ale i pro sledování zrakového kontaktu, mimiky či pohybu rtů při mluvení (viz Blažek, Trnka, 2009)². Za neurologickými mechanismy zrakové percepce se skrývá vysvětlení dalších velmi zajímavých jevů, v textu jen zmíněných zcela okrajově – synestézie – či vůbec ne – děja vu nebo tzv. fotografická paměť.

Již se stává zvykem, že autoři knih monografického charakteru text koncipují tak, aby byl přínosem i pro zájemce z jiných oblastí či vzdělané širší veřejnosti. Mezi tyto práce patří

¹ Orel, M., Facová, V. (2010): *Člověk, jeho smysly a svět*. Praha, Grada.

² Blažek, V., Trnka, R. (Eds.) (2009): *Lidský obličej. Vnímání tváře z pohledu kognitivních, behaviorálních a sociálních věd*. Praha, Karolinum.

i *Zrakové vnímání* od Radovana Šikla. Uvedení nejnovějších poznatků včetně výsledků vlastních výzkumů naplňuje požadavky kvalitní monografie v souladu s cíli vědeckého grantu, části doplňující, spojující a úvodní včetně bohaté a zajímavé obrazové dokumentace umožňují vstup a orientaci i čtenářům mimo rámec specialistů. To nelze chápat jako výtku (i já a další se chováme obdobně), naopak bych rád zdůraznil vysokou formulační dovednost autora a schopnost poutavě vysvětlit poměrně složité procesy. U publikací tohoto typu je přirozené, že mají bohatý přehled odborné literatury, což platí pro recenzovanou práci. Sympatické (a bohužel již málo obvyklé) je přidání přehledu základních pojmů a zvláště věcného a jmenného rejstříku.

Krátká recenze nemůže obsáhnout vše, co takováto práce obsahuje (či neobsahuje), ale každá recenze by měla hodnocenou práci celkově charakterizovat. Kniha *Zrakové vnímání* od Radovana Šikla je celistvým a seriózním, velmi informativním, aktuálním a čtivým, resp. srozumitelným, příspěvkem k poznání našeho zrakového „poznávání“.

V. Blažek

M. Lečbych:

RORSCHACHOVA METODA: INTEGRATIVNÍ PŘÍSTUP K INTERPRETACI

Praha, Grada 2013, 149 s.

Martin Lečbych, který v současnosti vykonává funkci výkonného předsedy České společnosti pro Rorschacha a projekční metody, uveřejnil na prahu svých Kristových let knihu o zřejmě nejslavnější projekční metodě – ROR. Ve svižně napsaném Úvodu se čtenář může seznámit s hlavními směry vývoje Rorschachova testu a systémy jeho výkladu od převážně intuitivních a spekulativních až po „evidence-based“.

Za největší přednost recenzované publikace pokládám to, že se autor pokusil začlenit analýzu a interpretaci mentálních procesů probíhajících během testování v myslí „probanda“ do širších teoretických souvislostí. V první kapitole nazvané *Percepčně-kognitivní proces* jsou nejprve prezentovány psychologické i neurobiologické teorie zrakového vnímání a pozornosti, jež mohou vysvětlovat tvorbu odpovědi při použití Rorschachovy metody. Tyto teorie autor srovnává s explanací percepčně kognitivních procesů v pojetí Hermanna Rorschacha, Johna Exnera i autorů dalších interpretačních systémů. Teprve pak jsou uvedeny různé dílčí indexy, umožňující posouzení úrovně percepčního a kognitivního zpracování testových stimulů danou osobou. Autor přitom neustále srovnává, analyzuje i syntetizuje možnosti výkladu různých odpovědí. Kladně hodnotím nenásil-

né propojování nejnovějších výzkumů a teorií s českou i slovenskou rorschachovskou tradicí, reprezentovanou díly Nevoleho, Řičana a jeho spolupracovníků (1981)¹, studii Morávka, Seitla a dalších.

Také ve druhé velké kapitole nazvané *Emoce a kognice* autor nejprve prezentuje vybrané teorie motivace a emoci (např. teorii aktuálních zájmů Erika Klingera nebo funkcí emocí z hlediska adaptability) a teprve pak přechází k možnostem posouzení různých aspektů emotivity ROR metodou (úroveň regulace afektů, celkové ladění, pozitivní a negativní prožívání atd.). Samostatná sekvence je věnována indikátorům alexithymie.

Obdobnou strukturu má třetí kapitola, zaměřená na možnosti diagnostiky individuálních způsobů vztahování se k druhým lidem, v jejíž úvodní části autor shrnuje některé významné psychoanalytické teorie objektivních vztahů a teorie vztahové vazby, v nichž se evidentně výborně orientuje. Na obecná konceptní východiska navazuje prezentace řady dílčích testových škál, určených k diagnostice hraničních (*borderline*) mezilidských vztahů, vzájemné autonomie, orální závislosti, falešného self v pojetí Donalda Winnicotta či dimenzí vztahové vazby.

Do dalších vydání knihy bych doporučila zařadit kapitolu zaměřenou na podíl examinátora, respektive interakce mezi ním a „probandem“ na tvorbě odpovědi v ROR. Přestože se autor důkladně zabývá diagnostikou vztahových dimenzí, jedinec, který test zadává, v jeho textu téměř nefiguruje. Osobně bych ocenila i analýzu ROR a jeho používání z hlediska postmoderní kritické psychologie. Při četbě Lečbychovy knihy jsem si opakovaně uvědomila, jak velice jsou interpretace odpovědi „probanda“ hodnotící, místy devalvující. Například na straně 59 se lze dočíst, že nízký počet populárních odpovědí může být známkou vysoké míry individualismu, odvážlivosti ve vnímání světa, senzacechtivosti až výstřednosti. Opačný „náleží“ by prý zase mohl poukazovat směrem k nadměrné konvenčnosti v přístupu k řešení mnohoznačné situace, s níž se lze setkat u osob fádních, nadměrně konformních. Může vůbec nebohý „proband“ dát v Rorschachovi odpověď, která není použita proti němu? ROR podle mého názoru ani dnes nezapře svůj vznik ve 2. dekádě 20. století, kdy byl lékař „bůh“ a pacient „nula“. I když se nepochybně jedná o užitečnou metodu zejména při diagnostice psychotických poruch, tento její anachronický aspekt by možná bylo vhodné přehodnotit například z hlediska teorie Roma

¹ Řičan, P., Šebek, M., Ženatý, J., Morávek, S. (1981): Úvod do Rorschachovy metody. Bratislava, Psychodiagnostické a didaktické testy.

Harrého o rozmisťování (*positioning*) osob do nadřazených a podřazených subjektivních pozic (viz např. Harré et al., 2009)².

Recenzovaná publikace by si také zasloužila větší redakční péči nakladatelství, jmenovitě zodpovědného redaktora Zdeňka Kubína. V textu se objevují chybičky ve jménech citovaných autorů (např. na str. 99 Mitchell s jedním l, na s. 122 Winnicott s jedním t), v psaní cizích slov (na s. 22 *sensation* místo *sensation*, na str. 97 *corpus callosum* s jedním l) či v překladu názvu knihy do angličtiny (viz s. 137). Nejednotně je naformátován seznam literatury, konkrétně psaní velkých písmem v názvech citovaných prací nebo uvádění čísel časopisů. Věcný rejstřík je tak krátký, že čtenáři při orientaci v knize zřejmě příliš nepomůže.

Celkově lze ovšem *Rorschachovu metodu* Martina Lečbycha pokládat za obohacení české psychologické literatury, a to především díky úspěšné snaze autora o syntézu někdy velmi různorodých odborných diskurzů. Knihu lze doporučit klinickým a poradenským psychologům, studentům těchto oborů i zájemcům o projektivní testy z řad širší veřejnosti.

Neměla by chybět v pracovně žánrově psychologu, který ROR používá. Její mladý autor, disponující lehkým perem a širokým teoretickým rozhledem, je zřejmě velkým příslibem nejen pro olomouckou katedru psychologie, na níž působí, ale i pro celou českou psychologii.

A. Plháčková

M. Jahoda, P. F. Lazarsfeld, H. Zeisel:
MARIENTHAL. SOCIOGRAFIE
KOMUNITY NEZAMĚSTNANÝCH

Brno, Masarykova univerzita 2013, 182 s.

Díky úsilí B. Buchtové se k českým odborníkům dostává po více než osmdesáti letech od své realizace studie, která byla provedena v roce 1931–2 v dolnorakouském Marienthalu.

Vlastní studie zabírá asi 100 stran, předchází jí česká předmluva B. Buchtové a předmluva k anglickému vydání v Transaction Publishers v r. 1971 z pera P. F. Lazarsfelda a Ch. Flecka. Knihu uzavírá doslov autorů, který po 40 letech upravil H. Zeisel. Tento doslov by se lépe vyjímал v úvodu knihy, neboť pojednává o odborných a historických východiscích studie.

Studie vznikla jako terénní šetření prováděné prostřednictvím psychologických a sociologických metod spolu s metodami sociální práce. Žánrově jde spíše o reportáž než o vědecké

sdělení, tak jak je chápeme dnes, ale o reportáž velmi zajímavou a autentickou. Kniha poskytuje svědectví o chudobě, do které Marienthal uvrhlo uzavření továrny, která většinu zdejších obyvatel živila, a následující nezaměstnanost. Text je prokládán záznamy z realizovaných rozhovorů, ukázkami výsledků u vybraných metod, jednoduchými četnostmi, kazuistikami a také fotografiemi.

Z použitých metod vyjímám: osobní data o všech rodinách (počet členů domácnosti, stáří, bydlení ad.), životní historie vybraných osob (32 mužů a 30 žen), časové snímky dne u vybraných osob, slohové práce žáků na zadaná témata, rodinné jídelníčky, údaje o rodinných výdajích, údaje o výpůjčkách v knihovně, předplatném novin apod. Objektivní pozorování zahrnovalo např. pozorování chodců a jejich zastavení na určité vymezené trase ad.

Vzhledem k tomu, že v dané době nebyly k dispozici sofistikované statistické postupy, museli se autoři spolehnout především na svoje umění interpretovat jednotlivé nálezy. A zde si vedli obdivuhodně. Prostými prostředky ukázali např. na to, jak u nezaměstnaných eroduje potřeba kulturního vyžití (a to i tam, kde není potřeba na ně vynaložit peníze, např. v ochotnickém divadelním spolku, či na zapůjčení knih v místní knihovně). To, že na starší muže doléhá nezaměstnanost citelněji než na mladší, vyvodili z prosté otázky, ve kterém měli muži uvést svůj věk, pohlaví a povolání. Ukázalo se, že mladší muži v kolonce „profese“ uvedli svoji odbornost, zatímco starší muži v této kolonce uváděli „nezaměstnaný“. Podobných příkladů je více a lze jen obdivovat, jak erudovaně se autoři dobrali výsledků, jež se staly nepřehlédnutelným mezníkem ve výzkumu nezaměstnanosti, ale i psychologického a sociologického výzkumu a výzkumu pracujících s kvalitativními daty.

U knihy bych ráda vyzdvihla pečlivou překladatelskou a redakční práci. Knihu doporučuji všem odborníkům se zájmem o chudobu a nezaměstnanost, studentům psychologie a sociologie i zájemcům z řad laiků.

I. Šolcová

S. Kratochvíl:

ZÁKLADY PSYCHOTERAPIE

(6. aktualizované vydání)

Praha, Portál 2012, 408 s.

Při úvahách o recenzi knihy S. Kratochvíla jsem si uvědomil, že by vlastně mohla stačit jediná zvolací věta: „Vyšly Základy psychoterapie... a jsou aktualizované!“ Vzhledem k historii a kvalitě tohoto díla, přizvaným lektorům či Kuffnerově ceně Psychiatrické společnosti ČLS (1998) by to mohlo stačit a jakékoli další komentování této skutečnosti je nadbytečné.

² Harré, R., Moghaddam, F. M., Cairnie, T. P., Rothbart, D., Sabat, S. R. (2009): Recent advances in positioning theory. *Theory and psychology* 19, 5-31.

Je-li čtenář/ka zvědav/a, v čem je kniha aktualizovaná, či se dosud nesetkal/a s některým z předchozích vydání (1970, 1976, 1987, 1997 a 2006) a hledá důvody, proč ji číst, pokusím se recenzi přeci jen o pár řádků a komentářů rozšířit.

Knihy zůstává přehledně strukturovaná do osmi zastřešujících kapitol (od „Základních pojmů“ přes „Současné směry v psychoterapii“ až k „Výzkumu v psychoterapii“). Nechybí ani jmenný a věcný rejstřík, které usnadňují orientaci v knize, a tím její praktickou výtěžnost.

Vzhledem k předchozímu vydání (2006) aktualizoval Kratochvíl téměř 50 stran textu. Upravil kapitoly věnované psychoanalýze (attachment, terapie založená na mentalizaci), KBT (kognitivní terapie zaměřená na schémata, KBT a všímavost) i dalším psychoterapeutickým přístupům (focusing E. Gendlina či psychomotorická psychoterapie Pessa a Boydenové), včetně kapitol o skupinové a rodinné terapii. Aktualizovány jsou také informace o českém a slovenském terapeutickém prostředí (jmenovitě i institucionálně) včetně vhodně zvolených internetových odkazů; a samozřejmě i kapitoly zaměřené na výzkum či přehled použité literatury.

V úvodu své knihy autor poukazuje na řadu nových publikací, které se v nedávné době pokusily přispět k „celkovému přehledu a informovanosti o dění v psychoterapii ve světě i u nás“, přičemž tuto skutečnost i věcně komentuje: „Při studování různých starých i nových přístupů se snahou pochopit, co autoři chtěli říct, jsem měl někdy potíže. Došel jsem k poznání, že někteří autoři se řídí zásadami:

1. proč to říkat jednoduše, když se to může říct složitě,
2. proč používat české pojmy, když je možno používat cizí,
3. proč používat pojmy v tom smyslu, ve kterém to dosud bylo běžné, když jim můžeme dát nový význam,
4. proč používat pojmy už používané, když si můžeme vytvořit nové,
5. proč se držet při zemi a opírat se o zdravý selský rozum, když se můžeme vznášet v oblacích a uniknout obyčejné realitě do abstraktního nebo tajemného světa.“ (s. 10).

A s nadhledem dodává: „Uvedené kritické poznámky nic nemění na tom, že psychoterapeutické směry přispívají z různých hledisek k porozumění pacientovu či klientovu chování a prožívání, že psychoterapeutické metody pomáhají pozitivně ovlivňovat potíže a problémy a že výzkum potvrzuje jejich terapeutickou účinnost.“ (s. 11).

Je dobře, že Kratochvílova kniha je (stejně jako jeho další monografie) psána živým, srozumitelným jazykem, který přitom neslevuje z vědecké přesnosti a celkového přehledu

o tématu. Stanislav Kratochvíl tím opět (v knize o základech psychoterapie již po šesté) dokládá svou hlubokou orientaci ve světové literatuře, osobní teoretické znalosti i praktické zkušenosti, a předkládá je v kvalitě odpovídající jeho výsostnému literárnímu a pedagogickému nadání.

Dílo je určeno lékařům, psychologům, speciálním pedagogům, sociálním pracovníkům či studujícím v těchto a příbuzných vědních oborech i vzdělání laickým.

P. Humpolíček

C. Frank, L. Hermanns, E. Löchel (Eds.):
JAHRBUCH DER PSYCHOANALYSE.
BEITRÄGE ZUR THEORIE,
PRAXIS UND GESCHICHTE

Stuttgart, Fromman-Holzboog Verlag 2013,
227 s.

Německá psychoanalytická ročenka vychází od roku 1960, a to dvakrát ročně. Editori ročenky se po určitém období střídají. Máme před sebou již 67. svazek. Tento svazek obsahuje čtyři stati teoretickohistorického charakteru, dvě stati klinické a dvě přednášky.

Stať W. Hofferera „O sociálních a vědeckých povinnostech psychoanalytiků“, původně projev z roku 1960, se zabývá třemi oblastmi psychoanalýzy a úkoly psychoanalytiků v nich. Je to léčení nemocných, příprava psychoanalytiků a rozvoj psychoanalýzy jako vědy. Doporučuje, i když s lítostí, odmítnout přílišná sociální očekávání od psychoanalýzy.

Stať L. Hermannse „O Willi Hofferovi a jeho úloze při obnově psychoanalýzy v poválečném Německu“ vysoce oceňuje tuto úlohu Vídeňana W. Hofferera (1897-1967), který podobně jako jeho učitel S. Freud emigroval z Rakouska po „anšlusu“ k hitlerovskému Německu. W. Hoffer významně přispěl také k obnově internacionálních vazeb poválečné německé psychoanalýzy.

M. Teising pojímá svou stať „O procesu sblížení internacionální a německé psychoanalýzy v poválečné době“ jako komentář k výše uvedené stati W. Hofferera. Uvádí v té souvislosti některá zajímavá historická fakta. Považuje za dodnes aktuální Hofferovo varování před zjednodušováním psychoanalytických výkladů.

Rovněž G. Bruns navazuje na W. Hofferera ve stati „Dilema psychoanalýzy ve vztahu ke společnosti“. Vychází z konfliktu mezi sociálními požadavky na psychoanalýzu a vědeckými povinnostmi psychoanalytiků, jak jej formuloval Hoffer. Psychoanalýza jako věda v Německu dlouho setrvala na okrajové pozici a teprve v posledních letech prokazuje sílu svého vlivu a blíží se v tom normálním vědám.

Následuje klinická stať R. Winklera „O významu agování v přenosu a protipřenosu v psychoterapii mladistvých.“ Autor shrnuje své

londýnské zkušenosti z psychoterapie sedmnáctiletého mladíka Aruna se sebevražednými sklony. Pracuje s konceptem „pacientova nutkavost k opakování osvobozovacích pohybů“. Navazuje při výkladu agování, přenosu a jejich vzájemné souvislosti na Freudovy práce „Psychologie gymnazisty“ a „Vzpomínání, opakování a propracovávání“.

Další klinická stať v ročence je práce W. Walze „Utajované (clandestine) předměty, halucinace, užívání předmětů a transformační schopnost“. Jde o zjevné a přesto tajné užívání věcí, jimž je vlastní halucinační třaskavost. Autor se také zabývá poruchami transformace a rozlišuje s oporou na Winnicotta „využívání“ věcí – *Verwendung, use, a „používání“ věcí – Gebrauch, need.*

Přednášku na památku Karla Abrahama „Aktuálnost metapsychologie a propracování přenosu“ publikuje v ročence pařížská psychoanalytička L. Kahnová. Zdůrazňuje aktuálnost metapsychologie a varuje před opouštěním učení o pudech. Rozlišuje explicitní a implicitní přenos a rovněž přenos manifestní a latentní.

V přednášce na památku Wolfganga Locha „Psychoanalýza a literatura“ shrnul bohužel nedávno zesnulý P. Dettmering své obsáhlé životní dílo na toto téma. Na analýze významných literárních děl podnětně dokumentuje Freudem popsané čtyři zdvojeovací mechanismy. Jsou to: 1) Štěpení osoby prostřednictvím štěpení Já na částečná Já, což vede k protikladným párům. 2) Dělbá funkcí uvnitř páru, například mezi mužem a ženou. 3) Osamostatnění tělesné komponenty materializací. 4) Osamostatnění hluboce potlačených bytostných částí, vymykajících se sebevnímání, ve dvojníka.

Je nesporně užitečné sledovat svazky Psychoanalytické ročenky průběžně. Kromě obecných psychoanalytických poznatků a klinických zkušeností obsahuje i zajímavé specifické německé akcenty a přínosy.

J. Janoušek

J. Křivohlavý:

PSYCHOLOGIE POCITŮ ŠTĚSTÍ. SOUČASNÝ STAV POZNÁNÍ

Praha, Grada 2013, 131 s.

Štěstí (spokojenost, blaho, well-being) je něco, o čem máme všichni svou představu, po čem toužíme, co přejeme sobě i těm, které máme rádi. Proto toto téma nemohlo ujít pozornosti psychologů. Setkávají se s ním nejen u své klientely, ale i v běžném životě. V současné době se ročně objevuje přes 2000 odborných článků s tématem psychologie štěstí a wellness (s. 9). Odborná i laická veřejnost proto jistě přivítá knihu J. Křivohlavého, který se v ní snaží podat

přehledný obraz o tom, jak v současné době vypadá stav bádání o jevu zvaném štěstí.

Cíl se mu podařilo splnit – čtenáři předkládá ucelený, propojený, zajímavý a smysluplný systém informací a aktuálních poznatků o štěstí, životní spokojenosti. Každá prezentovaná informace je podložena výzkumem, experimentem apod.

Autor v úvodu popisuje různá pojetí štěstí, jeho rozměry. Na základě pojetí štěstí v užším a širším slova smyslu člení knihu do dvou klíčových kapitol.

I. Horizontála pojetí štěstí (pojetí v užším slova smyslu)

V psychologii se jedná o pojetí štěstí, jehož hlavními znaky jsou slast a emoce radosti – tzv. hédonické pojetí štěstí. Lze říci, že se jedná o zážitkový aspekt štěstí. Psychologové preferují anglický termín well-being (ve významu blaho, psychické blaho, subjektivní blaho).

Základní zkoumanou otázkou je hledání různých vlivů, které ovlivňují náš pocit hédonického štěstí. Autor seznamuje s výsledky výzkumů a experimentů, které přehledně člení dle zkoumané oblasti vlivu: Vliv vztahů mezi lidmi na výši jejich zážitku štěstí; Vztah mezi prací a pocitem štěstí; Vliv věku na pocit životní spokojenosti a štěstí; Osobnost a pocitem štěstí; Peníze, pocitem štěstí a životní spokojenost; Vliv životních událostí na spokojenost a štěstí; Problematika spokojenosti a štěstí ve spirituální oblasti; Zážitky spokojenosti a štěstí v mezinárodním srovnávání.

II. Vertikála pojetí štěstí (pojetí v širším slova smyslu)

Tato kapitola se zabývá tématy: Autentické štěstí; Totální blaho (flourish); Totální zaujetí (flow); Štěstí jako zážitek dobře, účelně a smysluplně prožitého života. Lze říci, že je zde věnována pozornost zejména hodnotovému, osobnostnímu aspektu štěstí.

J. Křivohlavý se podrobně věnuje práci M. E. P. Seligmana. Ten zavádí pojem autentické štěstí a chápe ho jako štěstí, které obsahuje jak základní hédonické pojetí štěstí, tak i dimenzi smysluplnosti a angažovanosti. Později k těmto třem dimenzím přidává další dvě: dobré vztahy s druhými lidmi a snahu uspět. Žádná z těchto pěti dimenzí pojetí štěstí sama o sobě neurčuje plně míru štěstí. To určuje jen souhrnně (synergicky) všech pět dimenzí dohromady. Dle Seligmana cílem lidského života je rozkvétat, osobnostně zrát a dozrát (flourish).

M. Csikszentmihalyi, americký psycholog, kterému J. Křivohlavý věnuje také značný prostor, hledal primárně odpověď na otázku „Co je v pozadí toho, že ten či onen člověk je šťastný?“ Posbíral množství optimálních zkušenos-

tí, ve kterých našel společný rys, jež vyjádřil pojmem flow – psychický stav, kdy jsou lidé tak zcela ponořeni do toho, co dělají, že nic jiného není pro ně důležité. Je to prožitek určitého druhu tichého štěstí. Proces, při němž je štěstí dosahováno tím, že svůj psychický stav řídíme vlastní vůlí. To umožňuje vytvářet dobrou kvalitu svého života (s. 97). K tomu, abychom byli spokojeni s celým svým životem, je však potřebí přijetí určitého cíle, který činí vše, co nadále budeme ve snaze o jeho dosažení dělat, smysluplným (s. 107).

Poslední III. kapitola smysluplně doplňuje předchozí informace o štěstí. Autor se v ní věnuje pojetí štěstí z pohledu filozofického (včetně rozboru významu pojmu eudaimonie) a jeho vnímání v různém kulturním kontextu (křesťanství, osvícenství).

Kniha je přímo nabitá zajímavými informacemi. Čtenáře určitě zaujme např. seznam stresorů majících negativní vliv na pocit štěstí, seznam vrcholných pozitivních zážitků, které mají nejdelší dobu přetrvávání, popis stadií na cestě k dospělému pojetí smysluplnosti života.

Poznatky předkládané v publikaci jsou pro odborníka velkým zdrojem inspirace pro vlastní výzkumné otázky. Pro laika zdrojem otázek k přemýšlení (text je psán způsobem, že i laik porozumí, protože autor, jak je jeho dobrým zvykem, vysvětluje odborné pojmy).

Při čtení bude mít čtenář tendenci vést tichý dialog sám se sebou, při kterém bude hledat pro sebe odpovědi na otázky v knize - Co je zdrojem opravdového štěstí? A jak jsem na tom já? Co mohu dělat, abych se cítil šťasten? A pozorný čtenář odpovědi najde.

J. Králová

I. Zedková (Ed.):
TANEČNĚ POHYBOVÁ TERAPIE.
TEORIE A PRAXE

*Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci
2012, 239 s.*

Na českém trhu je málo publikací domácích autorů, které by se zabývaly tanečně pohybovou terapií. Recenzovaná publikace je proto cenným přínosem pro oblast psychoterapie. Jedná se o dílo deseti autorek, které mají hluboké teoretické i praktické zkušenosti s tanečně pohybovou terapií (dále TPT).

Společnost v současnosti klade v komunikaci stále větší důraz na verbální a vizuální projev. Přitom slovy umíme efektně lhát, manipulovat, zneužívat je. Toto je dáno i tím, že je dokážeme mít ve vysoké míře pod svou kontrolou. To však neplatí pro neverbální projev. Pohybem, mimikou dokáže už kojeneček vyjádřit své emoční stavy či potřeby. Nepohyblivý jedi-

nec je plně odkázán na pomoc jiných. Pohyb je pro nás přirozený a důležitý i pro komunikaci se sebou a druhými. Je jednou z jejich klíčových forem.

„Neverbální projevy každého člověka vytvářejí jeho vlastní, osobitou „choreografii“, ve které je obsažena jeho minulost, přítomný okamžik i záměr; odkazující k budoucnosti.“ (Zedková, s. 16).

Osobní zkušenost kultivuje a rozvíjí komunikační dovednosti jedince. V posledních letech však osobní zkušenost v oblasti neverbální, pohybové komunikace se omezuje. Na tomto trendu se podílí i tyto skutečnosti:

- více času trávíme u počítače, televize,
- častěji se vozíme,
- během dne méně využíváme přirozené formy pohybu (chůze, klus/běh, tanec).

„Pohyb využíváme ke svému fungování, zatímco tanec je pohyb, který nese poselství o našem vnitřním nastavení, motivaci, prožívání.“ (Zedková, s. 16).

Pohyb, např. tanec, umožňuje procítit, pochopit, vyjádřit to, co mnohdy neumíme vyjádřit slovy. Proto se tanec stává jednou z možností sebepoznání a rozvoje komunikačních projevů.

Význam psychoterapeutických metod zaměřených na práci s tělem a pohybem, mezi které patří i TPT, bude proto narůstat. V podstatě už narůstá.

Je proto velmi důležité seznamovat odbornou i laickou veřejnost s TPT, stanovit odborné požadavky na terapeuty TPT. Proto je tato publikace vítaným počinem – jedná se o dílo přehledové a informativní.

V teoretické části autorky seznamují s historií, situací v ČR, teoretickými východisky, základními principy a metodami TPT, s jejím procesem, se systémy pozorování a popisu pohybu (podrobně popsán systém BESS a KMP), s použitím pomůcek. Pozornost je také věnována jiným systémům využívajícím taneční formu či práci s tělem a pohybem (např. psychobalet, psychogymnastika, tanec 5 rytmtů, BMC, biosyntéza), u kterých je popsáno, v čem se liší od TPT.

TPT je používána ve skupině, individuálně, v rodinné nebo párové terapii.

Za velmi důležité lze považovat příspěvky zabývající se etikou a supervízi v TPT a předpoklady pro práci terapeuta v TPT (kvalitní vzdělání, výcvik, pravidelná supervize, péče o sebe, sebereflexe). Požadavky jsou značné, ale opodstatněné. Terapeut se musí současně pohybovat ve více rovinách a vnímat je – pohybovat se s klientem či skupinou, sledovat jejich pohybové projevy (jedinec, skupina, prostor) a poselství v nich obsažené, verbálně komentovat dění a reagovat na toto dění aktuálně a pohybem, průběžně reflektovat i své pocity. Tato ná-

ročnosť vyúsťuje v požadavek péče o seba (psychiku i telo), a tudíž dôležitosť supervize.

Praktická časť je venovaná jedenácti príspevkom, ktoré seznamujú s praktickou zručnosťou jednotlivých autorov s PTP (napr. s pacienty s psychotickým onemocnením, v inštitucionálnej výchove, se seniory a s klienty s demenciou, se skupinou, s jednotlivcom). Veľmi prínosnými sú sebereflektívne autorky pri vedení TPT i zručnosti s protipřenosem.

Literárni zdroje jsou velmi bohaté a přehledné. Jedná se zejména o zahraniční zdroje, jelikož v českém jazyce se lze setkat na našem trhu jen s několika odbornými publikacemi.

„*Tanec je jednou z ...nejpřirozenějších lidských činností...a možností vyjádřit vlastní život, a vztah ke světu kolem nás.*“ (Čížková, s. 19).

Publikaci vřele doporučuji pro její kvalitu a aktuálnost. I když formálně nemá charakter učebnice, svým obsahem se pro mnohé učebnicí stane.

O její úrovni také hovoří to, že v letošním roce získala Skálovu cenu, kterou uděluje Česká psychoterapeutická společnost, ČLS JEP.

J. Králová

B. Buchtová, J. Šmajš, Z. Boleloucký:
NEZAMĚSTNANOST

(2. přepracované a aktualizované vydání)
Praha, Grada 2013, 192 s.

Nezamestnanosť predstavuje komplexný spoločenský, ekonomický a psychologický problém, o ktorom sa často píše a hovorí v médiách, v politických diskusiách či prejavoch. Všetky práve psychologické aspekty dlhodobej straty práce sú v našej (myslím českej a slovenskej) odbornej literatúre reflektované zriedkavo. Preto možno pokladať vydanie publikácie Nezamestnanosť za zásluhný počin. Ide o dielo skúsených autorov, ktorí už pred desiatimi rokmi boli spoluautormi monografie Nezamestnanosť. Psychologický, ekonomický a sociálny problém pod editorstvom Boženy Buchtovej. Nové přepracované vydanie môžeme chápať aj ako reakciu na prehľbujúcu sa závažnosť otázky (ne)zamestnanosti. Miera nezamestnanosti celosvetovo stúpa a ekonómia ani politici nemajú na jej riešenie účinný recept. Možno aj to je príčinou, že v novom přepracovanom vydaní sa nenačádza časť pojednávajúca o nezamestnanosti z pohľadu ekonómie. Tento fakt však neuberá na kvalite predkladaného textu, ktorý sa naopak viac zameriava na psychologické a zdravotné aspekty straty práce.

Na prvom mieste by som chcela vyzdvihnúť, že autori opakovaně upozorňujú na devastačné účinky straty práce na psychiku a zdravie dot-

knutého jedinca, rodín a celej spoločnosti. Aj keď s týmto tvrdením sa nedá nesúhlasiť, stále sú aj v radoch odborníkov súvislosti dlhodobej straty práce málo reflektované.

Božena Buchtová, Josef Šmajš a Zdeněk Boleloucký predstavujú čitateľovi problematiku nezamestnanosti tromi optikami: filozofickou, psychologickou a medicínskou.

Prvá časť, Lidská práce – málo známý fenomen kultúry, z pera filozofa Josefa Šmajša je hlbokou sondou do podstaty práce, ako základného predpokladu ľudskej prirodzenosti a súčasťou genomu ľudskeho druhu. Poukazuje na prelomový bod vzniku poľnohospodárstva, ktorý odštartoval sociokultúrnu evolúciu, dôsledkom ktorej postavil človek medzi seba a prírodu umelý svet. Umelý svet a rozvoj technológií prácu postupne odľudštuje a v konečnom dôsledku môže znamenať aj zánik ľudskeho rodu. Autor vynáša závažné sudy o kultúre, v ktorej vládne „predátorské duchovné paradigma“ a ktorá je postavená na neustálom raste produktivity, nahrádzaní ľudskej práce technológiou, čo v konečnom dôsledku vedie k narastaniu rozdielov medzi prosperujúcou elitou a vrstvou chudobných. To, že práca prestáva byť len kategóriou ekonomickou, ale stáva sa aj kategóriou morálnou, medicínskou a psychologickou pokladáme za dôležitý apel autora na ľudí rozhodujúcich o riešení súčasnej ekonomickej krízy. Na záver J. Šmajš ponúka prognózu zhrnutú do 10 bodov, ktorá nie je vôbec optimistická. Naznačuje prehľbovanie a radikalizáciu dôsledkov nezamestnanosti. Hoci autorova prognóza vyznieva skepticky, upozorňuje na to, kam môže viesť ignorovanie problémov súvisiacich s prácou. Otázkou zostáva, aké máme východisko z narastajúcich rozporov a permanentnej krízy? Riešenie vidí autor v zásadnej zmene kultúrnej paradigmy a návrate ku biofilnému spôsobu života. Prvá časť monografie tak núti čitateľa zamyslieť sa nad otázkami, ktoré niekedy radšej vytesňuje, pretože ho naplňujú pesimizmom. Príčinou vytesňovania môže byť aj pocit nemožnosti ovplyvniť rozbehnuté koleso kultúrno-spoločenského diania, ktoré je rozbehnuté a je v rukách „mocných“ tohto sveta.

Druhá časť publikácie Psychologie nezamestnanosti od Boženy Buchtovej je postavená na širokom prehľade výskumov nezamestnanosti hlavne z obdobia 80tych a 90tych rokov minulého storočia, ako aj na niektorých novších poznatkoch. Pre čitateľa je zaujímavý historický prehľad prvých výskumov nezamestnanosti realizovaných v období hospodárskej krízy v 30tych rokoch minulého storočia, ktoré sú informačne bohaté na reálne a spoločenské súvislosti. Tento historický exkurz je vhodne doplnený podstatnými úryvkami z dnes už klasických diel Jahodovej, Orwella a Zwickera v prílohe monografie.

Do textu B. Buchtovej sú zakomponované výsledky vlastných výskumov, vychádzajúce z výpovedí nezamestnaných v 90tych rokoch, keď sa nezamestnanosť stala v našich krajinách novým problémom. Autorka upozorňuje hlavne na problematiku dlhodobej nezamestnanosti, ktorá je potenciálnym zdrojom marginalizácie časti spoločnosti. Uvádza výsledky autoreflexie dlhodobo nezamestnaných, ako aj spôsoby zvládania nezamestnanosti, ktoré sú ovplyvnené mnohými faktormi ako vek, rod, kvalifikácia a vzdelanie, finančné zabezpečenie, zmysluplná aktivita, sociálna opora a rodinné zázemie.

Súvislosti medzi predlžujúcou sa dobou bez zamestnania a negatívnymi dopadmi na zdravie, znížené sebahodnotenie, zažívanie opakovaného neúspechu pri hľadaní práce vyúsťujúce do apatie, sú v texte opätovne zdôrazňované. Osobitné časti venuje autorka rizikovým skupinám nezamestnaných, ako sú mladí absolventi, ženy, ľudia v pred dôchodkovom veku, zdravotne postihnutí, ľudia bez kvalifikácie a Rómovia. Je nutné poznamenať, že problematika zamestnania Rómov je natoľko špecifická a zaťažená na jednej strane politickou neschopnosťou jej riešenia, na druhej strane predsudkami a stereotypami, že by si zaslúžila hlbšie, interdisciplinárne spracovanie, čo však zrejme nebolo úmyslom autorky. Inšpirujúce je zhrnutie súčasných problémov a rizík nezamestnanosti do záverečných šiestich bodov, ktoré by mohli byť námetom pre ďalšie výskumy.

Tretia časť monografie, Nezamestnanosť a zdravie, od Zdenka Bolelouckého, uvedie čitateľa do širších súvislostí mentálneho a somatického zdravia. Autor vychádza z konceptu negatívnych (stresových) životných udalostí a ich dopadov na zdravie. Uvádza najnovšie poznatky, ktoré upozorňujú na vplyv negatívnych udalostí, ktoré nemusia predstavovať len konkrétne jednorázové zážitky, ale aj chronicky pôsobiace, ako prostredie, v ktorom človek žije, vzdelanie, chudoba a pod. Autor uvádza najčastejšie druhy ochorení, ktoré sa vyskytujú v súvislosti so stratou práce, hoci kauzálna súvislosť je často problematická. Chorobné symptómy môžu pôsobiť aj ako selekčný faktor, ktorý predisponuje niektorých ľudí k nezamestnanosti. Na druhej strane, strata práce môže byť spúšťačím mechanizmom, ktorý naruší rovnováhu, či už psychickú alebo somatickú, a spôsobí patologickú symptomatológiu, ktorá by sa za iných, priaznivých, životných okolností neprejavila.

Niektoré poznatky spomínané v druhej (psychologickej) a tretej (medicínskej) časti knihy sa obsahovo prekrývajú, čomu by sa asi nedalo vyhnúť, keďže psychické a zdravotné dopady nezamestnanosti sú úzko prepojené.

Kniha Nezamestnanosť je vhodná pre študentov psychológie, sociológie a iných huma-

nitných odborov, i pre pracovníkov pracujúcich v oblasti psychologického poradenstva, na úradoch práce a v zdravotníctve, ako aj pre všetkých, komu téma nezamestnanosti nie je ľahostajná.

M. Schrageová

H. Hašková, S. Saxonberg (Eds.)

a J. Mudrák:

PÉČE O NEJMENŠÍ. BOŘENÍ MÝTŮ

Praha, Slon 2012, 199 s.

Nakladatelství SLON se zaměřuje převážně na sociologické publikace, a proto se zřídka jejich recenze objevují v psychologických časopisech. V případě nedávno vydané knihy s názvem „Péče o nejmenší. Boření mýtů“ je však situace jiná. Jedná se o knihu, která svým tématem do psychologie bezesporu náleží a která byla zpracována mimo jiné z psychologické perspektivy. Jak název napovídá, publikace se zabývá dětmi do nástupu školní docházky, především skupinou od jednoho do tří let, a řeší efektivitu různých typů denní péče. Konkrétní otázkou je, zda je pro děti v batolecím věku škodlivá denní péče v jeslích či jiných kolektivních zařízeních.

Základní rámování knihy spočívá v identifikaci „mýtů“, kterými je v české společnosti opředena denní institucionální péče o děti do tří let věku. Způsob, jakým autorský tým k mýtům dospěl, není přesvědčivě popsán, a proto působí mírně účelově. Široká škála dříve publikovaných studií hlavní autorky a autora nicméně obsahuje některé dílčí analýzy, z nichž hlavní mýty (ovšem ne všechny) vyplývají. Autorský tým rozvádí sedm různých argumentů, které jsou podle nich v české veřejnosti používány k odmítání denní institucionální péče o děti do tří let. Protože tyto argumenty považují za nedostatečně vědecky podložené a dokonce za ideologicky manipulované, nazývají je mýty. Každému z nich se pak věnují samostatně a kriticky je konfrontují s výzkumnými nálezy, zahraniční praxí, dostupnými statistickými informacemi o české společnosti i čistě logickými úvahami.

Kniha obsahuje devět kapitol, včetně úvodu a závěru. Každá ze stěžejních kapitol pak pokrývá jeden ze sedmi mýtů, které jsou stručně nastíněny již v samotných názvech kapitol. Z psychologického hlediska považují za klíčové první dvě kapitoly s názvy *Mýtus první: Každý přece ví, že zařízení denní péče jsou pro děti do tří let škodlivá* a *Mýtus druhý: Čeští odborníci prokázali, že jesle jsou pro děti nebezpečné*. V obou jsou podrobně představovány výsledky zahraničních i českých výzkumů, které se zabývaly od šedesátých let 20. století institucionální péčí o děti; zvláště velká pozornost je věnována longitudinálním výzkumům. Kapitoly ukazují

na variabilitu nálezů, které však shodně neprokázaly zásadně negativní důsledky kolektivních zařízení pro kognitivní a sociální rozvoj dětí. Podstatným faktorem je ovšem kvalita zařízení, která spočívá v nízkém počtu dětí na jednu pečující osobu, v pedagogicko-psychologickém vzdělání pečujících osob a v nižším počtu hodin, které děti v jeslích tráví.

Za velmi přínosné považují nabídnutí alternativní interpretace dříve negativně vnímaných výsledků týkajících se vyšší míry agresivního chování u školních dětí, které docházely do jeslí – tyto projevy je možné spojovat s větší asertivitou a autonomií, které bezesporu představují znaky žádoucího osobnostního vývoje. Zajímavé jsou rovněž výzkumy týkající se dopadů denní institucionální péče u dětí s různým socio-ekonomicko-kulturním zázemím a problematickými vztahy v původní rodině. V případě oslabených rodin má docházka do kvalitních jeslí či jiných kolektivních zařízení na vývoj dětí příznivý dopad a z hlediska budoucí školní úspěšnosti napomáhá snižovat sociální nerovnosti. Výzkumy se však nevěnují jen „objektivní úspěšnosti“ v podobě vzdělávací dráhy, ale často sledovanou oblastí vývoje je i kvalita vztahů, a to zejména v souvislosti s attachmentovou vazbou. Ta podle předkládaných výzkumů není u dětí docházejících do jeslí narušena, respektive kolektivní péče „pouze“ prohlubuje již existující povahu vazby (nebo podle některých studií ji dokonce má možnost zlepšit).

V další kapitole s názvem *Mýtus čtvrtý: Pro děti je přirozené, aby se svou matkou zůstávaly doma až do věku tří let* jsou diskutovány dvě důležité a psychologicky relevantní otázky. Jednou je věková hranice tří let pro vstup do mateřské školy, která je v české veřejnosti přijímána jako vhodné zařízení péče o předškolní děti. Autorská dvojice polemizuje s tím, že právě úderem třetího roku se děti stávají schopné navštěvovat kolektivní zařízení, a na výzkumech i příkladech zahraníční praxe dokládají, že optimální věková hranice je v různých zemích pojímána odlišně. Druhou otázkou je pak genderová dělba péče o děti v kojeneckém a batolecím období. Představa, že nejlepší (ba jedinou možnou) péči dítěti nabízí výhradně matka a případně jiné ženy z rodinného kruhu, je zasazována do kontextu aktuálních společenských trendů, které rozšiřují prostor otců v péči o děti a na které reagují i politická opatření v podobě otcovských dovolených (respektive společenské trendy jsou těmito opatřeními prohlubovány). Předkládané výzkumy ze zemí, kde je zapojení otců do péče o děti do tří let silnější než v České republice, prokazují nejen schopnost mužů se o děti postarat, ale také jejich spokojenost s aktivním otcovstvím a zvyšování kvality rodičovských i partnerských vztahů.

Tři další kapitoly jsou nejméně vztažené k psychologii; přesto je považují za přínosné, jelikož zasazují téma do širšího historického, sociologicko-demografického a ekonomického kontextu. Kapitola s názvem *Mýtus třetí: Jesle jsou vynálezem komunistů* ukazuje, že institucionální péče o děti má dlouhé kořeny a existuje i v zemích, které neprošly komunistickou érou. Kapitola s názvem *Mýtus pátý: Češi a Češky jesle nechťejí* předkládá výsledky sociologických výzkumů, podle kterých česká veřejnost jesle odmítá, avšak má tím na mysli zařízení s vysokým počtem dětí, direktivním přístupem a primárně zdravotnickým modelem péče, což jsou znaky nekvalitních zařízení. Za velmi přesvědčivou považují kapitolu s názvem *Mýtus šestý: Česká republika si jesle nemůže dovolit*, v níž autor z ekonomických pozic ukazuje (bohužel bez hlubší opory v datech) výhodnost zařízení nerodinné péče o děti do tří let.

V pozadí všech kapitol stojí názory několika mediálně aktivních českých psychologů a psycholožek, kteří denní institucionální péče v kojeneckém a batolecím věku a priori odmítají (např. J. Šturma, J. Klimeš, H. Klímová aj.). Jejich výroky jsou detailně představeny a diskutovány. Prostor je například věnován desinterpretaci výzkumů Z. Matějčka, J. Langmeiera a J. Dunovského, které se týkaly negativních důsledků trvalého pobytu v kolektivních zařízeních (kojenecké ústavy a dětské domovy), a jež jsou zaměňovány za důsledky několikahodinného pobytu v denních zařízeních.

Hlavní kritika autorského týmu spočívá v tom, že konkrétní „expertní“ psychologická vyjádření ovlivňující veřejné mínění nemají dostatečnou vědeckou oporu a spíše než vědeckým stanoviskem jsou prezentací osobního postoje a hodnotové orientace. Bohužel kniha čerpá téměř výhradně z mediálních vystoupení či populárních článků, které vždy a nutně trpí určitou schematizací, nikoliv z odborných publikací daných autorů/autorek. Jak ukazuje poslední kapitola s názvem *Mýtus sedmý: Česká rodinná politika vychází z odborných poznatků*, získaly od roku 1989 názory této skupiny psychologů a psycholožek silný vliv na utváření české rodinné a školské politiky.

Za knihou stojí tříčlenný autorský tým, který je veskrze interdisciplinární – S. Saxonberg se věnuje sociální politice a sociální práci, H. Hašková je socioložkou a J. Mudrák vychází z psychologie. Rozdílné oborové zázemí i samotná šířka týmu bývá při vzniku ucelené monografie často překážkou, což však neplatí v tomto případě. Stylisticky je kniha jednotná a interdisciplinarita zvyšuje komplexnost argumentace. Je však třeba upozornit, že psychologické vhledy jsou v menšině – z devíti kapitol byl J. Mudrák autorem pouze jedné z nich.

Aspirace knihy „Péče o nejmenší: Boření mýtů“ jsou vysoké – snaží se přispět či spíše rozpoutat veřejnou i odbornou sociálně-vědní diskusi o vhodnosti a podobě institucionální péče o děti do tří let, jejíž závěry by mohly posloužit pro formulování rodinné a školské politiky v České republice. Stanoviskem autorského týmu přitom je, že vznik široce dostupných a vysoce kvalitních zařízení péče pro děti do tří let by měl být politicky podporován, protože dosavadní výzkumné nálezy ukazují na neutrální či spíše pozitivní důsledky pobytu dětí v těchto zařízeních a na pozitivní dopady na pracovní dráhy žen a na partnerské vztahy. Parametry kvalitních zařízení přitom zahrnují malý počet dětí na jednu vychovatelku/vychovatele a primárně pedagogicko-psychologické (nikoli zdravotnické) zaměření péče.

Knihy má značný potenciál, ale současně lze mít pochybnosti, nakolik se jí podaří skutečnou diskusi vyvolat, a to ze dvou, vzájemně se prolínajících důvodů. Jedním je pojetí knihy – na české zvyklosti některé pasáže působí útočně a aktivisticky. Druhým je stav a zvyklosti v české odborné veřejnosti. Konfrontace s názory konkrétních kolegů a kolegyně z psychologické obce není v českém prostředí obvyklá, a proto bude pravděpodobně vnímána spíše záporně. Záměr autorského týmu by však neměl být chybně interpretován jako snaha o diskreditaci konkrétních osob, ale měli bychom v něm spatřovat šanci pro zkvalitňování české psychologie. Vždyť hodnota vědeckého oboru se vyznačuje právě možností a schopností diskutovat a argumentovat pomocí výzkumných nálezů, k čemuž tato kniha představitelky a představitelky psychologie i jiných vědeckých oborů vybízí.

I. Smetáčková

S. Štech, J. Zapletalová:

ÚVOD DO ŠKOLNÍ PSYCHOLOGIE

Praha, Portál 2013, 232 s.

Představit v poměrně útlé knize profesi školního psychologa, její možnosti, úskalí a současný i historický kontext jejího vývoje není lehké. Nicméně autorům, kteří se aktivně podílejí na etablování školní psychologie v naší zemi, se to povedlo.

Úvod do školní psychologie je členěn do tří částí. První část seznamuje čtenáře s předmětem a vývojem školní psychologie. Zároveň popisuje kontroverze, které se znovu a znovu vynořují v průběhu desetiletí bojů o identitu a legitimitu oboru. V druhé části se autoři zabývají náplní práce, profesní identitou a vztahovými souvislostmi práce školního psychologa. Velkou pozornost věnují překážkám, s kterými se psychologové ve školním terénu mohou setkat (např.

přehnaná očekávání učitelů), a možnostem, jak je překonat (např. jasnému informování o kompetencích psychologa a vymezení pravidel komunikace). Třetí a nejrozsáhlejší část předkládá systematický výklad „kritických míst ve vztahové síti školního psychologa“, která zahrnují práci s ředitelem, učiteli, třídními učiteli, školní třídou, jednotlivými žáky a jejich rodinami. Tento oddíl je asi nejvíce spjat s praxí – přímo z ní vychází a obsahuje množství užitečných informací pro začínající praktiky (např. popis nejčastějších a nejnáročnějších typů intervencí, typy pro psaní zpráv, etické zásady práce).

První kniha, která u nás o školní psychologii vychází, přesvědčivě vypovídá o relevanci oboru, mimo jiné i díky pečlivému objasnění dlouhodobého boje školních psychologů o své „místo na slunci“. Za další silnou stránku publikace považují to, že z této roviny postupuje dále a vytváří realistický obraz současného stavu oboru a nastiňuje žádoucí směry jeho budoucího vývoje. Výsledkem je, že čtenář si utvoří živou představu o tom, kdo jsou školní psychologové a co dělají, případně mohou v budoucnu dělat. V neposlední řadě bych ráda vyzdvihla, že Úvod do školní psychologie obsahuje řadu rad použitelných v praxi, které jsou srozumitelně vyloženy a ilustrovány příklady.

Je na místě zmínit, že jde o čtivý a bohatý úvod k tématu, nikoliv o čistě rigorózní text, který by aspiroval na shrnutí nejnovějších poznatků. Přiznávám, že v několika bodech, převážně ve třetí části knihy, bych uvítala širší propojení témat se soudobou zahraniční literaturou. Nutno ale dodat, že autoři usilovali o představení školní psychologie jako profese, nikoliv jako vědního oboru. V tomto ohledu se v naší odborné literatuře jedná o ojedinělý a velmi zdařilý krok. Spolu s autory lze předpokládat, že publikace, které se budou školní psychologii věnovat i v dalších směrech, budou následovat.

Domnívám se, že kniha přispívá k rozvoji profese školních psychologů u nás, a to erudovanou reflexí jejího stavu v historickém a mezinárodním kontextu, dále pak zprostředkováním některých trendů, které se v současnosti silně prosazují v zahraničí. K těm patří zejména důraz na preventivní roli školního psychologa a na péči o celý školní systém, nikoliv pouze o jednotlivé žáky. Myslím, že text ocení především studenti a školní psychologové, dále pak psychologové jiných specializací a pedagogové. Čtenářům, které zajímá smysl práce školního psychologa, hlavní kontroverze, které se v daném oboru objevují, nebo jeho klíčové možnosti a limity, lze Úvod do školní psychologie jen doporučit.

L. Kollerová